PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

BO‘LAJAK PEDAGOGLARDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASINING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Abdujalilova Rohilaxon Abduxalim qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) mutaxassisligi magistranti

Abdusattarova Nihola Ilhomovna
Logoped – Defectolog
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20439754

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarda mediakompetentlikni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ularning imkoniyatlari hamda amaliy qo‘llash yo‘nalishlari yoritilgan. Mediakompetentlikning tarkibiy qismlari — mediaaxborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik, axborot madaniyati va mediatizimlardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari ilmiy asosda ochib berilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, mediaresurslardan kompleks foydalanish, raqamli platformalar asosida o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etishning afzalliklari ko‘rsatib o‘tiladi. Tadqiqot natijalari bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishda mediakompetentlikni rivojlantirish muhim omil ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: mediakompetentlik, media ta’lim, pedagogik texnologiya, raqamli savodxonlik, mediaresurslar, tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati, bo‘lajak pedagoglar, innovatsion yondashuv.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari ta’lim tizimidan mutlaqo yangi yondashuvlarni talab etmoqda. XXI asr pedagogi nafaqat o‘z fani bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalarga, balki media axborot oqimi bilan ishlash, uni tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish ko‘nikmalariga ham ega bo‘lishi zarur. Shuning uchun mediakompetentlik bugungi kunda pedagog kasbiy kompetensiyasining ajralmas tarkibiy qismiga aylangan.

Mediakompetentlik – bu shaxsning media mahsulotlarni izlash, tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyati bo‘lib, uning mazmunida media savodxonlik, media madaniyat, tanqidiy fikrlash va raqamli kompetensiya kabi komponentlar mujassam.[1] O‘zbekiston ta’lim tizimida ham media ta’limning ahamiyati ortib borayotgani ta’kidlanadi. Xususan, pedagogik oliy ta’lim muassasalarida mediakompetentlikni rivojlantirish bo‘lajak o‘qituvching professional tayyorgarligining muhim yo‘nalishiga aylangan.

Asosiy qism. Ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishda ilg‘or milliy ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va mezonlar asos bo‘lishi lozim. Komil inson tarbiyasini tashkil etish barcha davrlarda ham ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib qolaveradi. Hammamizga ma’lumki, uchinchi ming yillikning ijtimoiy-madaniy mohiyati jahon iqtisodiyatining globallashuvi, jamiyatni axborotlashtirish, ilm-fan, texnika, turli xil ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyatining jadal rivojlanishi hamda ma’naviy qadriyatlarning o‘zgarishi bilan bevosita bog‘liqdir. Hozirgi kunda ommaviy axborot vositalarining hayotimizga beqiyos ta’sirini har jabhada kuzatish mumkin, bejizga XXI asr global axborot asri deb atalmagan. Shubhasiz, axborot

[1] Karimov, N. (2022). Mediata’lim texnologiyalarining pedagogik asoslari. *Ta’lim va innovatsiyalar jurnali*, 4(2), 55–62

texnologiyalari insonlar hayotiga shu darajada chuqur kirib bormoqdaki, ularni umummadaniy kontekstdan chiqarib tashlab bo‘lmaydi. Shuning bilan birga e’tirof etish lozimki, mediaaxborotni uning iste’molchilariga bo‘lgan nafaqat ijobiy, balki salbiy ta’siri ham oshib bormoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 6- iyundagi 200-sonli “Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida belgilangan kompyuter texnologiyalarini o‘quv jarayonida keng joriy etish hamda ularni faol qo‘llanilishi ta’lim muassasalarining o‘qituvchi-pedagoglari oldiga qo‘yilgan muhim vazifalardan hisoblanadi. Tabiiyki, hozirgi ta’lim islohotlari sharoitida ham barkamol shaxs tarbiyasi, uning ma’naviy-ma’rifiy madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.[2] Zamonaviy ta’lim tizimi global axborot jamiyatiga moslashgan, bilim va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyatini talab qiladigan sharoitda rivojlanib bormoqda. Pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari faqat an’anaviy bilimlar bilan cheklanibgina qolmaydi, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ijodiy yondashuvlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini ham o‘z ichiga oladi. Bu borada media savodxonlik o‘quv jarayonini samarali tashkil etishdagi asosiy vositalaridir. Media savodxonlik axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishni o‘zichiga oladi. Bugungi kunda media resurslarining xilma-xilligi va axborot oqimining tezligi pedagoglarga zamonaviy texnologiyalarni o‘quv jarayonida to‘g‘ri qo‘llash zaruratini tug‘dirmoqda. Media savodxonlikning eng muhim jihatlaridan biri —bu o‘quvchilarga axborot resurslarini tanqidiy tahlil qilish, ularni baholash, va axborot mahsulotlarini yaratish qobiliyatini o‘rgatishdir. Media savodxonlikning yuqori darajasi bo‘lajak pedagoglarni o‘quvchilarga axborot oqimiga mustaqil qarash, media resurslarni oqilona tanlash va ularni amaliyotga moslashtirish ko‘nikmasi bilan ta’minlaydi. Shuningdek, media savodxonlikning eng muhim jihati shundaki, bu kompetensiya pedagoglarga o‘quvchilarning axborot oqimida yo‘naltirish va ularni zararli yoki yolg‘on ma’lumotlardan himoya qilish imkonini beradi. O‘quvchilarda media savodxonlikni shakllantirish orqali pedagoglar ularni yanada ongli va tanqidiy fikrlovchi, axborotga nisbatan mas’uliyatli yondashadigan shaxs sifatida tarbiyalash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Raqamli platformalar, elektron kataloglar, interaktiv resurslar va raqamli ma’lumotlar bazalaridan foydalanishni o‘rgatish bo‘lajak pedagoglarda media bilan ishlash kompetensiyasining poydevorini shakllantiradi. Shunday texnologiyalar talabalarning media axborot oqimini tezkor tahlil qilish imkonini kengaytiradi.[3] **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari.**

Mediamatnlarni tahlil qilish, feyk yangiliklarni aniqlash, dalillarga asoslangan axborot turlarini baholash kabi topshiriqlar bo‘lajak pedagoglarni media muhitga ongli yondashishga o‘rgatadi. Tanqidiy fikrlash media ta’limning markaziy komponentlaridan biri hisoblanadi.

Media loyihalar asosida o‘qitish texnologiyalari. Video, podkast, infografika, blog yoki ta’limiy kontent yaratish bo‘yicha topshiriqlar talabalar mediaproductor sifatida ham faoliyat yuritishlariga yordam beradi. Bu jarayon ularning mediaijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Interaktiv va multimodal o‘qitish texnologiyalari. Virtual laboratoriyalar, AR/VR resurslar, multimedia darslar hamda interaktiv simulyatsiyalar bo‘lajak pedagoglar uchun media tajriba maydonini kengaytiradi. Multimodal o‘qitish talabaning o‘quv jarayoniga chuqurroq kirishishini ta’minlaydi.

Media axboroti bilan ishlash madaniyatini shakllantirish. Axborot xavfsizligi, mualliflik huquqi, mediaetikaga rioya qilish bo‘lajak pedagoglar uchun zarur bo‘lgan madaniy kompetensiyalar

[2] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 6 iyundagi 200-sonli “Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori

[3] Livingstone, S., & Helsper, E. (2020). Children, internet and media literacy. *Journal of Media Studies*, 12(1), 15–29.

qatoriga kiradi. “Axborot texnologiyalari” va “Mediakompetentlik”ning ijtimoiy va pedagogik xususiyatlarini hisobga olgan holda Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirishga ijtimoiy va informatsion omillar o‘z ta’sirini o‘tkazashi. Axborotlashgan jamiyatda bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning ijtimoiy hamda informatsion omillarni mazmunini qarab chiqishga imkon berdi. Xulosa qilib aytganda, barkamol avlodni voyaga yetkazish, ta’lim sohasida “Axborot texnologiyalari” va “Mediakompetentlik”ni yanada rivojlantirish uchun rivojlangan davlatlar tajribalaridan foydalanish, o‘quv rejalariga mediakompetentlik tushunchalarini yoritib beruvchi fanlarni kiritish va metodik qo‘llanmalar yaratish hamda tinglovchilar va o‘quvchilarga yetkazish, mediamadaniyat, mediasavodxonlik va mediata’lim sohalarini rivojlantirish davr talabidir. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirishning muomosining yechish yo‘llari. Dunyo xorij olimlarning tajribasi va fikr muloxazalari asosida amalga oshirilip. “Informatika va axborot texnologiyalari” kursini o‘qitish jarayonida axborot texnologiyalari, multimedia-texnologiyalar vositasida rivojlantirish. Multimedia asoslariga oid, mediakompetentlik darajasini oshirishga qaratilgan maxsus kurslarni, pedagogik faoliyatda ham mediakompetentlikning yuqori darajasini namoyon qilish imkonini beradi.

Mutaxassis Yevgeniy Morozovning “Tarmoq uydirmasi” (“The Net Delusion”) nomli kitobida yozilishicha, ijtimoiy tarmoqlar beg‘am va erinchoq odamlar avlodini tarbiyalamoqda.[4] “Deyli Meyl” (“The Daily Mail”) nashrida chop etilgan Oksford universiteti professori Syuzan Grinfildning maqolasida inson ruhiyatidagi salbiy o‘zgarishlar ijtimoiy tarmoqlar bilan ham bog‘liq ekani ta’kidlanadi. Aniqlanishicha, o‘ta oddiy virtual muloqotlar insonda ruhiy og‘ishlarini vujudga keltirar ekan. Ya’ni, odam ijtimoiy muhitning o‘zgaruvchan sharoitlariga moslasha olmaydigan bo‘lib qoladi. Shuningdek, kelajakka ishonchning yo‘qolishi, o‘ziga nisbatan noxolis baho berish, tushkunlik, tajovuzkor xatti-harakatlar, murosasiz fikrlar, ijtimoiy faollikning susayishi kabi holatlar ko‘zga tashlanadi. Ta’kidlash kerakki, ijtimoiy tarmoqlarning doimiy mijozlari verbal muloqotga kirishish ko‘nikmasini yo‘qotadi, masalan, suhbat chog‘ida ular suhbatdoshining ko‘zlariga qaray olmaydi. Demak, ijtimoiy tarmoqlarga murojaat etayotgan o‘smirga, eng avvalo, yoshlarga Internetdan foydalanish madaniyatini o‘rgatish kerak. Dunyo mamlakatlari maktab, kollej, institut o‘quv dasturlariga “axborot xavfsizligi”, “hayot xavfsizligi”, “yo‘l harakati xavfsizligi” “texnika xavfsizligi”, “yong‘in xavfsizligi”, “oziqovqat xavfsizligi” degan fanlarni kiritishgan.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlari ta’lim muassasalari dasturlariga “mediata’lim” degan maxsus o‘quv fanini kiritishgan. Shu bois mediata’limning joriy etilishi alohida dolzarb ahamiyatga ega. Mediata’lim xalqimizning urfodatlariga, milliy qadriyatlarimizga tayangan holda, umuminsoniy qadrqimmatlarga asoslangan holda tashkil etilishi kerak. Mediata’lim yoshlarimizni zamonaviy OAV bilan xavfsiz va samarali muloqot qilishga tayyorlaydi, ularda media ogohlikni, media savodxonlikni, mediamadaniyatni va mediakompetentlikni shakllantiradi. Nima uchun bugungi kunda ta’limga bunday atama kerak bo‘lib qoldi? Chunki mediata’lim har bir o‘quvchi-talabalarda media maxsulotlar va axborotlar bilan ishlashda ijodiy yondashuvni, muloqot qilish ko‘nikmasini, tanqidiy fikrlashni, axborotlar orqali uzatilayotgan asosiy maqsadlarni va yashirin g‘oyalarni aniqlash, mediamahsulotlarni tanqidiy tahlil qilish va baholash, axborotlarni filtrlash kabi ko‘nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. Mediata’lim yoshlarda mediamadaniyatni va savodxonlikni shakllantirib, ma’naviy¬ estetik va intellektual jihatdan ularning nutqini, muloqot qilish va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bugungi axborotlashgan jamiyatda internet tarmog‘i yordamida turli sahifalardan, jumladan, Youtube, Mytube, Facebook, Telegram, Instagram,

[4] Silverblatt, A. (2020). *Media Literacy: Keys to Interpreting Media Messages*. Praeger.

WhatsApp, Twitter kabi axborot uzatish vositalaridan olinayotgan turli xil ko‘rinishdagi axborotlarni yopish va taqiqlash, uzatilayotgan turli syujetlarni chegaralashning imkoniyati kamroq bo‘lganligi sababli, katta sahnada “Mediata’lim” tushunchasining paydo bo‘lishi, uning kelajakda ta’lim sohasida rivojlanishi imkoniyatlarini yanada orttirib yuboradi.

Xulosa.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak pedagoglarda mediakompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Media bilan ongli va samarali ishlay oladigan pedagog jamiyatning raqamli transformatsiyasiga moslashgan, raqobatbardosh va innovatsion mutaxassis sifatida shakllanadi. Mediakompetentlikni rivojlantirish texnologiyalarini kompleks qo‘llash oliy ta’limda pedagog kadrlar tayyorlash sifatini sezilarli oshiradi. Demak, onlayn ta’limda asosiy e’tiborni o‘quv uslubiy materiallarni tayyorlashga qaratish darkor. Chunki o‘quv uslubiy materiallarning sifati onlayn ta’lim sifatining eng asosiy omillaridan biridir. O‘quv uslubiy material qanchalik tushunarli va batafsil bo‘lsa, shunchalik u talabaga foydali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov, N. (2022). Mediata’lim texnologiyalarining pedagogik asoslari. Ta’lim va innovatsiyalar jurnali, 4(2), 55–62.
2. Livingstone, S., & Helsper, E. (2020). Children, internet and media literacy. Journal of Media Studies, 12(1), 15–29.
3. Potter, W. J. (2019). Media Literacy. SAGE.
4. Silverblatt, A. (2020). Media Literacy: Keys to Interpreting Media Messages. Praeger.
5. Jenkins, H. et al. (2009). Confronting the Challenges of Participatory Culture: MediaEducation for the 21st Century. – MIT Press.
6. Buckingham, D. (2003). Media Education: Literacy, Learning and ContemporaryCulture.– Cambridge: Polity Press. 4. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006).
7. Mavlonova R.X., Qodirova D.M. (2021). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarivositasida kreativ fikrlashni shakllantirish // Pedagogik ta’lim va innovatsiyalar –№4. –B.18–24.
8. UNESCO (2021). Media and Information Literacy: Curriculumfor Teachers. –https://unesco.org
9. Qodirova D.M. (2023). Bo‘lajak pedagoglarning raqamli kompetentligini shakllantirishmasalalari // Oliy ta’lim muammolari. – №2. – B. 55–60.
10. Qurbanova G.T. (2021). Kreativ kompetentlik va uning ta’limsifatiga ta’siri // Ta’limdainnovatsiyalar. – №3. – B. 40–46.